

Duygu Çayırıcıoğlu, *Kadınca Bilmeyişlerin Sonu: 1960-1980 Döneminde Feminist Edebiyat Adlı Eserinin Değerlendirilmesi*

Emine KILINÇ*

Kadınca Bilmeyişlerin Sonu: 1960-1980 Döneminde Feminist Edebiyat,² Duygu Çayırıcıoğlu'nun Ankara Üniversitesi Radyo, Televizyon ve Sinema Anabilim Dalı'nda hazırladığı doktora tezinin³ İletişim Yayınları tarafından kitaplaştırılmış hâli. Adını Sevgi Soysal'ın *Tante Rosa*'da dile getirdiği "Tante Rosa bütün kadınca bilmeyişlerin tek adıdır."⁴ cümlesinden alan kitap, alt başlığında da belirtildiği üzere 1960-1980 dönemindeki feminist edebiyata odaklanıyor.

"Giriş" ve "Sonuç" bölümleri dışında dört bölümden oluşan çalışmanın ilk bölümü "Kadın Hareketi'nin Batı'daki ve Türkiye'deki Seyri" başlığını taşıyor. Çayırıcıoğlu, bu bölümde kadın hareketinin seyrinin ülkelere göre farklılık göstereceği tespitini yaptıktan sonra "Batı'yı merkez alarak düşündüğümüzde" (s. 22) ifadesini izleyerek önce Batı'daki daha sonra da Türkiye'deki kadın hareketini feminist çalışmaların genel referanslarına atıflarla özetliyor. "Edebiyatın Cinsiyeti" başlığını taşıyan çalışmanın ikinci bölümünü "1980 öncesinde edebiyattaki hâkim

1 FSM Vakıf Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Doktora Öğrencisi.

2 Duygu Çayırıcıoğlu, *Kadınca Bilmeyişlerin Sonu: 1960-1980 Döneminde Feminist Edebiyat*, İletişim Yayınları, İstanbul 2022. Kitaptan yaptığım alıntılarda sadece sayfa numarasını belirterek bu kaynağı kullanacağım.

3 Duygu Çayırıcıoğlu, "1935-1980 Yılları Arasında Edebiyatçıların Metinlerinde Ön-Feminizm", *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Radyo, Televizyon ve Sinema Anabilim Dalı Doktora Tezi*, Ankara 2020.

4 Sevgi Soysal, *Tante Rosa*, İletişim Yayınları, 25. b., İstanbul 2021, s. 88.

sesler” ve “Erkekegemen yazın geleneğinin panzehiri: Feminist edebiyat eleştirisi” alt başlıklarıyla şekillendiriyor. İlk alt başlıkta başyapıt kavramı çerçevesinde Türk edebiyatında kadın yazarların kanon dışında bırakılmalarını örneklerle aktarıyor. İkinci alt başlıkta Berna Moran’ın “Feminist Eleştiri Kuramı”nda⁵ aktardıklarının geniş bir özetini sunuyor. Çalışmanın “Çatı Kavramlar/Kavramsal Analiz Kategorileri” başlığını taşıyan üçüncü bölümünde “Toplumsal cinsiyet, özne ve cinsellik”, “Kamusal-özel alan ayrımında mekân” ve “Kadın yazını / Écriture féminine” olarak belirlediği çatı kavram ve kavramsal analiz kategorilerini genel referanslarıyla tartışıyor. Kitabın odağını oluşturan “1960-1980 Edebiyatında Feminist Hissiyatın, Ruhiyatın ve Fikriyatın Temelleri” başlıklı dördüncü bölümünde “*Korsan Çıkmazı* (Nezihe Meriç, 1961), *Yanık Saraylar* (Sevim Burak, 1965), *Tante Rosa* (Sevgi Soysal, 1968), *Yürümek* (Sevgi Soysal, 1970), *Tuhaf Bir Kadın* (Leylâ Erbil, 1971), *Ölmeye Yatmak* (Adalet Ağaoğlu, 1973), *Kırk Yedi'liler* (Füruzan, 1974) ve *Çocukluğun Soğuk Geceleri* (Tezer Özlü, 1980)” olmak üzere yedi yazara ait sekiz metni “merkez”e alarak *1960-1980 Döneminde Feminist Edebiyat* anlatısını kurguluyor. Çalışmasına bu eserleri dâhil etmesinin ilk nedeninin “bu yazarların geleneksel çizgiden ayrık duruşları, özgün ve yenilikçi edebiyat anlayışları” olduğunu aktarıyor. Bir diğer ölçütünün ise “Metinlerin birer kadın Bildungsromanı⁶ gibi yazılmış olmaları” olduğunu, “metinlerin ana karakteri olan kadınların “büyüme-gelişme” anlatısı içinde kurgulanmaları”nın “kadınların toplumsal cinsiyet rolleri etrafında özne olarak inşa edilirken geçirdikleri evrelere daha yakından bakabilmek” imkânı verdiği için böyle bir tercihte bulunduğunu belirtiyor (s. 15). Sevgi Soysal’ın iki kitabı Bildungsroman özelliği taşıdığı için çalışmasında Soysal’a ait iki kitaba yer verdiğini, Sevim Burak’ın *Yanık Saraylar*’ını ise Bildungsroman olmadığı hâlde “işlediği konular açısından” çalışmasının genel iddiasıyla örtüştüğü ve “özellikle ‘kadın yazını’ tartışmasında yeni bir biçim yaratma örneği olarak es geçilemeyecek bir metin olması sebebiyle” (s. 16) çalışmasına dâhil ettiğini dile getiriyor. Belirlediği metinleri; “Toplumsal cinsiyet rollerinin işlenişi”, “Mekân kullanımı ve mekânın politikliği”, “Kadın karakterlerin ‘özne’

5 Berna Moran, *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*, İletişim Yayınları, 28.b., İstanbul 2018, s. 249-262.

6 Bildungsroman, merkezine aldığı karakterin çeşitli aşamalardan geçerek edindiği gelişimi, olgunlaşmayı konu edinen bir roman türüdür.

olarak konumu”, “Cinsellik vurgusu” ve “Geleneğe ve hâkim söyleme karşı isyankâr sesler” olmak üzere dört alt başlıkta inceliyor. Her ne kadar çalışmada ele alınan yazarlar ve eserler, Çayırıcıoğlu’nun “1980 öncesinde Türkçe edebiyatta, -kendilerine feminist desinler ya da demesinler- bu isimlerin feminist hissiyat, ruhiyat ve fikriyatın temelini hazırlayan edebiyatçılar olabilmeleri için tabiri caizse bir kazı çalışması yaptım.” (s. 189) ifadesinde işaret ettiği “kazı çalışması”nı gerektirecek kadar resmî tarihin ya da edebî kamunun dışında bırakılmış olmayıp, literatürde bu yazarlara ve eserlere yönelik müstakil çalışmalar yer alsada Çayırıcıoğlu’nun bu eserleri “kadın karakterlerin hikâyelerini sarmal gibi birbirine bağlayarak, bir kadın tarihi anlatısı örneği oluşturma” (s. 189) çabasıyla eser odaklı incelemesi kadın araştırmaları açısından önemli ve değerli bir katkı oluşturuyor.

Duygu Çayırıcıoğlu “Giriş” bölümünde çalışmasının kapsamı ve yöntemiyle ilgili “sınırlar”ı belirliyor. Kitabın en ilginç tarafı da bu sınır belirleme sürecinde ortaya çıkıyor. Kapsam ve yöntemle ilgili öznelliğe, çoksesliliğe, heterojenliğe imkân tanıyan geçişken sınırlara işaret eden bir yol haritası belirlenirken bir taraftan da söylemin iktidar taktikleriyle, söylemin iktidarı adına durmadan üretilen dirençli-mutlak sınırlar oluşturuluyor. Söylemin iktidar taktiklerinden kastım kitapta görece keyfi genelleme ve daraltmalar yoluyla yapılan tespit ya da dönemselleştirmeler. Çayırıcıoğlu, satır aralarında âdeta Fatmagül Berktaş’tan aktardığı “Söyleme hükmeden dünyaya hükmeder” (s.70) anlayışının bir serimlemesini yapıyor. Ancak ne yazık ki kitapta söylemin adına işlediği iktidar, feminizmlerden çok kadın yazınının araçsallaştırıldığı “siyaseten duyarlılık”⁷ adına işliyormuş gibi satırlar arasında şekilleniyor. Kitaptaki bu görünüm, Çayırıcıoğlu’nun “1980 öncesinde Türkçe edebiyatta, -kendilerine feminist desinler ya da demesinler- bu isimlerin feminist hissiyat, ruhiyat ve fikriyatın temelini hazırlayan edebiyatçılar olabilmeleri için tabiri caizse bir kazı çalışması yaptım.” (s. 189) ifadesinde işaret ettiği “kazı çalışması”nı söylemin alanında gerçekleştirdiği izlenimini uyandırıyor.

Çayırıcıoğlu, çalışmasında birinci dalga ile ikinci dalga “kadın hareketi” arasında kalan dönemin (1935-1980) “suskunluk dönemi” olarak

7 İfadeyi Çayırıcıoğlu’nun doktora tezinden aldım. Duygu Çayırıcıoğlu, “1935-1980 Yılları Arasında Edebiyatçıların Metinlerinde Ön-Feminizm”, s. 6.

nitelendirildiğini ifade ettikten sonra bu dönemi, Yaprak Zihnioğlu'nun *Kadınsız İnkılap: Nezihe Muhiddin, Kadınlar Halk Fırkası, Kadın Birliği* adlı kitabında -Çayırçioğlu'nun ifadesiyle- "Nezihe Muhiddin'in siyaset alanından uzaklaştırılması sonrasında içine girilen dönemi tarif ederken kullandığı" sözlerinden ilham alarak "suskunluk dönemi" olarak yorumladığını belirtiyor (s. 14). Çalışmasını da bu dönemin bir "suskunluk dönemi" olmadığı, bir "kuluçka dönemi" olduğu iddiasıyla şekillendirerek 1960-1980 dönemini "ön-feminizm" olarak adlandırıyor. "Ön-feminizm" terimini Batı'da 1960 öncesi dönemini niteleyen "proto-feminizm" teriminden aldığını belirtiyor. Çayırçioğlu'nun genelleme yahut daraltma yoluyla çalışmasında belirlediği sınırlar yer yer gariplikler arz ediyor. Çalışmadaki sınır garipliklerini Foucault'un "hakikat oyunu"⁸ ifadesinden hareketle "sınır oyunu" olarak adlandıracağım. Bunlardan ilki, Çayırçioğlu'nun kendi yorumu sonucu ulaştığı "suskunluk dönemi" genellemesi. Yaprak Zihnioğlu, çalışmasında "suskunluk dönemi" ifadesini bir genelleştirmeye döneme atfetmiyor. Türkiye'deki kadın hareketinin seyrini aktarırken imzasız kadın mektuplarının gazetede yayımlandığı 1868'den Türk Kadınlar Birliği'nin (TKB) 1935'te kapatılmasına kadar süren dönemi birinci dalga feminizm, 1980 sonrasında kadın hareketinin yeniden yükselişe geçtiği dönemi ikinci dalga feminizm olarak nitelendiriyor.⁹ Bununla birlikte "suskunluk dönemi" ifadesini alelade ve doğal bir süreçmişçesine "içine girilen dönem"i işaret etmek için de kullanmıyor. Zihnioğlu, "suskunluk dönemi"ni çalışmasında ısrarla vurguladığı gibi Kemalist ideolojinin türlü yollarla uyguladığı itibarsızlaştırma sonucunda Nezihe Muhiddin'in maruz bırakıldığı dışlanmışlığı, içine itildiği hâli işaret etmek için kullanıyor: "Kemalistlerin 'yeni kadın' tasarımına uygun düşmeyen, Kemalist kadın hakları projesine kendisini uyarlayamayan ve otoriter bir siyasal

8 "Foucault'nun doğru ve yanlış oyunu ya da genelde hakikat oyunuyla (jeux de vérité) kastettiği, insanın varlığını tarihsel bir biçimde deneyim olarak, yani düşünülebiyecek ve düşünülmesi gereken bir şey olarak kuran; başka bir deyişle sorunsallaştırılan şey hakkında belli hakikatlerin üretilmesi için kullanılan bir kurallar bütünü. Foucault'ya göre Batı düşüncesinin bir özelliği, bu oyunların hiçbir zaman bazılarını izin verecek bazılarını da dışlayacak biçimde kapalı ve kesin bir tanımının verilmemiş olması. Dolayısıyla hakikat oyunlarında her zaman yeni bulgularla karşılaşmak, şu ya da bu kuralı hatta bir hakikat oyununun tümünü, dolayısıyla bu yolla kurulan deneyimleri değiştirmek mümkün." Ferda Keskin, "Özne ve İktidar", *Özne ve İktidar*, Michel Foucault içinde, Çev. Işık Ergüden-Osman Akınhay, Ayrintı Yayınları, 4.b., İstanbul 2014, s. 13 (11-24).

9 Yaprak Zihnioğlu, *Kadınsız İnkılap: Nezihe Muhiddin, Kadınlar Halk Fırkası, Kadın Birliği*, Metis Yayınları, İstanbul 2003, s. 20.

ortamda kadın hakları alanında devletten bağımsız bir güç oluşturmaya çalışan Nezihe Muhiddin'in Türkiye'nin tarihinden silinmesi süreci, mahkemelerle yıldırma, unutturulma ve reddedişe dayalı bir yol izledi."¹⁰ Çayırıcıoğlu, "suskunluk dönemi" aktarımında uyguladığı indirgeme işlemi ya da bir diğer deyişle yumuşatılmış geçişi "Türkiye'de kadın hareketi"ni ele aldığı bölümde Zihnioglu'nun kitabında özellikle belirginleştirmeye çalıştığı "Cumhuriyet'in kadınlara haklarını verdiği" yönündeki politik algı bağlamında da söylemin "siyaseten duyarlılığı" adına kullanmayı sürdürüyor. "Her ne kadar Cumhuriyet'in resmî ideolojisi çerçevesinde kadınların kendilerini ortaya koyuşu Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte başlamış bir olgu olarak kalsa da aslında, Cumhuriyet dönemindeki hareketin öncüsü sayılabilecek bir Osmanlı kadın hareketi vardır." tespitini yaptıktan sonra "Cumhuriyet'in ilanı ile şeriat düzeninin yerini laik yasaların alışıyla kadın hareketinde yeni bir sayfa açıl(ır)." dığımı dile getiriyor (s. 31). Ardından Deniz Kandiyoti'nin tespitlerinden hareketle Türk Medeni Kanunu'yla kadınlara "yurttaş statüsü, oy hakkı, kadınlar ile erkekler arasındaki hukuki eşitsizliğin giderilmesi" gibi "verilen haklar"dan bahsediyor, Kandiyoti'nin bu kazanımların "Batılı feministlerin eşit oy hakkı için verdikleri mücadele sonucu haklarını kazanmalarından farkı"na dikkat çektiğini belirterek "Cumhuriyet'in kuruluşu döneminde kadınlara "sunulmuş" ya da "verilmiş" bu hakların "hakkını teslim etmek gerek(ir.)"tiğini vurgulayarak bir tür "Medeni Kanun mistifikasyonu"na¹¹ girişiyor (s. 31). Daha sonra sözü ironik bir biçimde Kemalist ideolojinin kadın hareketini keşintiye uğratmasına ve "Medeni Kanun mistifikasyonu"na rıza göstermediği için sistem tarafından "suskunluk dönemi"ne itilen Nezihe Muhiddin'e getirerek söylemde bir öncelik-sonralık, merkez-dışarı izlenimi oluşturuyor. Bu bakış noktası, söylemin iktidarının "siyaseten duyarlılık" adına "feminist duyarlılığı" askıya aldığını gösteren örneklerden yalnızca biri, "siyaseten duyarlılık" âdeta iade-i itibarı adına "feminist

10 Yaprak Zihnioglu, *a.g.e.*, s. 258.

11 Yaprak Zihnioglu "Kemalist kadın derneklerinin üyeleri, Cumhuriyet'in kuruluşundan bu yana 'Medeni Kanun mistifikasyonu' olarak adlandıracağım bir tutumla, 'Atatürk Medeni Kanun'la bize haklarımızı verdi ama biz kadınlar bu hakları kullanmasını bilmiyoruz' kalıp düşüncesini savundu. Cinsiyet-görmezliğin bir örneği olarak Medeni Kanun'un oluşturduğu cinsiyet hiyerarşisini göremediler. Burada önemli husus, kadın sosyal bilimcilerin çoğunun araştırmadan/eleştirmeden bu söylemi benimsemesi ve 1980'lere değin taşınmasıdır." tespitinde bulunur. Yaprak Zihnioglu, *a.g.e.*, s. 183.

duyarlılığı” araçsallaştırıyor. Kitaptaki ironiyle tam da bu noktada göz göze geliyoruz: Nezihe Muhiddin’in kadın hareketinin siyasi söylem tarafından araçsallaştırılmasına boyun eğmediği için maruz bırakıldığı “suskunluk dönemi” söylemin iktidarı adına söz alıp konuşmaya başlıyor: “aslında suskunluk dönemi diye bir şey yok, suskunluk dönemine itilen bir kadın, bir ben yok!” Tıpkı Kristeva’nın aktardığı Lacan’ın deşet verici cümlesinde olduğu gibi: “Kadın diye bir şey yok.”¹² Her ironik son mükemmel bir yok-lama değil mi zaten?

Çayırıcıoğlu’nun çalışmasında ilkiyle bağlantılı bir başka “sınır oyunu” 1935-1980 arasını bir “suskunluk dönemi” olarak yorumlamasının ardından bu dönemin bir “kuluçka dönemi” olduğuna karar kılması ve sonrasında kadın hareketi bağlamında bir gerekçe göstermeye gereksinim duymaksızın dönemi 1960-1980 aralığıyla sınırlayarak bu yılları “ön-feminizm (proto-feminizm)” olarak adlandırması. Çayırıcıoğlu, bu adlandırmayla Türkiye’deki feminizme bir başlangıç noktası belirliyor, tıpkı egemen eril söyleme belirlediği gibi. Bu ön-feminizm döneminin neden 1935-1960 aralığını kapsamadığını açıklama gereksinimi duymuyor ya da dışarıda bıraktığı bu dönemin ne olarak adlandırılabilmesiyle ilgili herhangi bir öneride bulunmuyor. Bundan da öte Çayırıcıoğlu, her ne kadar “kadın hareketi” adlandırmasıyla da olsa 1935 öncesinin kadın hareketliliği açısından aktif görünümüne çalışmasında yer verdiği, 1868-1935 arası dönemin “birinci dalga feminizm”, 1980 sonrasının “ikinci dalga feminizm” olarak nitelendirildiğini bildiği hâlde bir tür anakronizm uygulayarak 1960-1980 aralığına “ön-feminizm”i yerleştiriyor. Peki Türkiye’de 1868’lere uzanan kadın hareketinin tarihi açısından düşünüldüğünde 1960-1980 aralığına yerleştirilen ertelenmiş “ön-feminizm” tersine çevrilmiş, tam da bu tersine çevirme işlemi sırasında iade-i itibarla kucaklaşan bir tür “hafıza ödevi” değil mi? “Hafıza ödevi”, Jan Assmann’ın kültürel bellek çerçevesinde kullandığı, bir tür iktidar kipliğini işaret eden bir ifade. Paul Ricœur, “hafıza ödevi” adını verebileceğimiz şey aslında unutmama ödevidir.” diyor ve geçmişe yönelik bir araştırmanın büyük oranda “unutmama görevinin hükmü altında” olduğunu belirtiyor.¹³ Burada söylem “feminist duyarlılığı” er-

12 Julia Kristeva, *Ruhun Yeni Hastalıkları*, Çev. Nilgün Tural, Ayrıntı Yayınları, 2.b., İstanbul 2017, s. 257.

13 Paul Ricœur, *Hafıza, Tarih, Unutuş*, Çev. M. Emin Özcan, Metis Yayınları, İstanbul 2012, s. 49.

teleyerek “siyaseten duyarlılık”ın iktidarı adına kadın hareketine rağmen çalıştığı için tersine çevrilmiş bir “hafıza ödevi”ni yerine getirdiği izlenimi uyandırıyor.

Yine “Edebiyatın Cinsiyeti”ni ele aldığı bölümün “1980 öncesi edebiyattaki hâkim sesler” alt başlığında Safiye Erol ile Halide Edip’in edebî kanon içindeki durumunu yazarların “resmî ideolojiye olan bağlılığı, resmî kurumlarla yakın ilişkisi” (s. 47) bağlamında değerlendirip Safiye Erol’un dışarıda bırakılmışlığına dikkat çekerken çalışmasına dâhil ettiği metinleri “1960’ların ve 1970’lerin sokağa taşamamış, içte kalmış sesi” (s. 13) olarak, eril edebiyat anlayışının egemenliğine bir başlangıç tayin ederek “Osmanlı’dan itibaren egemen olan eril edebiyat anlayışının çatırdama sesleri” (s. 50) olarak değerlendiriyor. Yazarları benzer siyasi yönelimlere sahip olmalarıyla bağlantılı olarak ele alırken dönemde farklı kadın öznelliklerini dile getiren yazarları isim olarak bile çalışmasında anmıyor. Çalışmasının sınırlarını Bildungsroman olarak belirlemesi nedeniyle böyle bir görünümle karşılaştığımızı düşünsek bile Sevim Burak örneği bu sınırın pekâlâ aşılabilir olduğunu gösteriyor. Aynı yaklaşımla Emel Akal’ın *Kızıl Feministler: Bir Sözlü Tarih Çalışması*’nda aktardığı deneyimlerden hareketle “Marksist kimliklerini feminist kimlikle ‘kesintiye uğratmamak’ isteyişleri[ni] içinde buldukları koşullar gözetilince gayet anlaşılır(dır.)” (s. 34) bulurken 1950’li yıllarda kadın söylemini “ataerkil ve milliyetçi söylemle iç içe geçmiş [...] eklettik bir niteliğe bürünmüş” (s. 33) yorumuyla aktarıken “içinde buldukları koşullar gözetilince” şartına bağlı aynı “feminist duyarlılığı” göstermiyor. Yine “Batılı ülkelerde feminist hareket ’68 dalgasının önemli bileşenlerinden olurken, Türkiye’de bağımsız bir kadın hareketinden söz edilemez. Kadınlar seslerini esasen sol hareketin mücadelesi içinde duyurmuşlardır.” (s. 33) tespitinde bu durumu, “politik bağlam içinde olağan, anlaşılır, kabul edilebilir” gören yaklaşımını “1990’larla birlikte, 1980’li yıllardaki hareketin parçası olmayan kadınların, “Kürt hareketi ve İslâmi hareketle ilişki içinde feminist talepler geliştirdikleri” (s. 36) aktarımında sürdürmüyor. Bununla birlikte 1960’lı yıllarda politik bağlamın hangi seslerin yükselmesine göz yumarken hangi sesleri kendi içine döndürdüğüne yönelik bir sorgulamaya gereksinim duymadan “Kürt hareketi ve İslâmi hareketle ilişki içinde” olarak tasnif ettiği “feminist talepler”i feminizme “eklemlenmiş” göstermekte herhangi bir sorun görmüyor.

Susan J. Hekman ve Sandra Harding'den hareketle pozitivist bir metotla hareket etmeyeceğini dile getiren, yine Harding'e atıfla "Feminist bakış açısı ve epistemolojisi tek bir kadınlık kategorisi değil, farklı kadınların kategorilerinden yola çıkar." düşüncesini vurgulayan Çayırıcıoğlu, odaklandığı yazarları farklı kadın öznelliklerine geçiş bırakmayacak şekilde hem bir edebî otorite hem de "gelecek kuşak kadın yazarların kendilerini bilmelerinin, tanımlarının ve kendileri olarak kaleme sarılmalarının önünü açarlar."cak (s. 188) isimler olarak, âdetâ kadın yazını içinde - Kristeva'nın "kadınlar arasında birkaç 'şef'in imal edilmesi" tespitinde dile getirdiği gibi- "şef"ler olarak sunmaktan imtina etmiyor. Çayırıcıoğlu da kendi kurguladığı kadın tarihi anlatısında tıpkı Nezihe Meriç'in *Korsan Çıkmazı*'ndaki "Kendisinden sonra gelen kuşakların kadınlarının da bu yolda yetiştirilmesi gerektiğine inan(dır.)"an Meli¹⁴ karakteri gibi öğretici öncüler belirliyor (s. 134). Ancak şunu da belirtmek gerekir ki belirlediği öncülere doğru da "siyaseten duyarlılık" adına "feminist duyarlılık"ı yer yer hırpalayan "lüzumundan fazla beyaz" bir sınır hatırlatmasına gidiyor. "Ne Berni, ne Meli. En iyisi yalnız kalmak. Oturup dinlenmek istiyorum ben. Ben ne Berni'nin sabır taşı yüreği, ne Meli'nin birden boşanan, kırıp geçiren, uçup yok olan siniri, taşmış ırmakları, fırtınalı denizleriyim. Ben duru bir suyum Korsan Çıkmazı'nda. Duru bir su."¹⁵ diyerek ikili karşıtlıklar arasına sıkıştırılmak istemeyen, kamusal alan-özel alan ayrımıyla parçalanmayan bir kadın özneliğinin imkânını arayan Nezihe Meriç'i karakteri Meli bağlamında olumlarken ev içiyle ilgili anlatımları bağlamında "Aile evine dair yapılan bu efsunlu anlatım ataerkil toplum düzeninin muhafazakâr anlayışını destekleyen bir yön barındırır."¹⁶ uyarısı ve "aile hayatının bireye yaşattığı dinginliğin muhafazasını kut-

14 Çayırıcıoğlu, Meli'yi şöyle aktarıyor "Mustafa Kemal'in devrimlerini benimsemiş, 'ile-rici' bir toplum tahayyülüne sahiptir. Geçmişin İslâm anlayışından ve bu anlayışa eklemelenen yönetim zihniyetinden kopamamış insanlardan hazzetmez, onları ve yaşam şekillerini eleştirir. [...] kendini dinle örülü geleneksel değerlerden soyutlamış, seküler ve bağımsız biri olarak tanımlar." Çayırıcıoğlu, *Kadınca Bilmeyişlerin Sonu: 1960-1980 Döneminde Feminist Edebiyat*, s. 133-134.

15 Nezihe Meriç, *Korsan Çıkmazı*, Yapı Kredi Yayınları, 11.b., İstanbul 2022, s. 20.

16 Çayırıcıoğlu'nun bu tespitine dayanak olarak gösterdiği cümleler: "Oda, çörek, çay, elma kabuğu kokuyor." (58); 'Raflardan çingır çingırdak, mıngır mıngırdak çay bardakları indi, masanın üstüne sıralandı. Küçük beyaz tabaklar, hemen çiçek açtılar. Çörekler ısındıkça gevredi. Mutfak elma kabuğu, susam, çay kokmaya başladı.' (78); 'Yeni demlenmemiş ama yine de taze ve kaynar bir çay kıvamındaydım. (131).'" Çayırıcıoğlu, *a.g.e.*, s. 114.

sasa da” hırpalamasıyla “temkinlidir” sınırına geri çağırıyor (s. 114). Kadın yazını içinde birkaç “şef” belirlenmesi, Kristeva’nın kurumlar bağlamında hatırlattığı gibi farklı kadınlık durumlarının, öznelliklerinin, feminizmlerin olduğu gerçeğini yok sayamayacağımız günümüzde “iktidar ilişkileri ve iktidarlaşma”nın sorgulanması gereken bağlamının değiştiğini işaret ediyor. Kadın hareketi ya da yazını içinde farklı kadın öznelliklerinden, feminizmlerden birinin merkezileşerek feminist söylemin iktidarına dönüşmesi hâlinde kadınca bilmeyişlerin gerçekten sonu gelmiş olacak mı? Merkezileşecek kadın söyleminin olası ötekileri durumuna itilenler adına “İktidarın merkezileşmesinden nasıl kaçınacağız, kadınları bundan nasıl ayırabileceğiz?”¹⁷ Ya da daha yaralayıcı bir soruyla yüzleşmemiz mi gerekecek: İlerliyoruz sanrısıyla -Sisyphos misal- başladığımız yere geri mi dönüyoruz?

KAYNAKÇA

- ÇAYIRCIOĞLU, Duygu, “1935-1980 Yılları Arasında Edebiyatçıların Metinlerinde Ön-Feminizm”, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Radyo, Televizyon ve Sinema Anabilim Dalı Doktora Tezi*, Ankara 2020.
- ÇAYIRCIOĞLU, Duygu, *Kadınca Bilmeyişlerin Sonu: 1960-1980 Döneminde Feminist Edebiyat*, İletişim Yayınları, İstanbul 2022.
- KESKİN, Ferda, “Özne ve İktidar”, *Özne ve İktidar*, Michel Foucault içinde, Çev. Işık Ergüden-Osman Akinhay, Ayrıntı Yayınları, 4.b., İstanbul 2014, s. 11-24.
- KRİSTEVA, Julia, “Kadınların Zamanı”, Çev. İskender Savaşır, *Defter*, S. 21, Bahar 1994, s. 7-29.
- KRİSTEVA, Julia, *Ruhun Yeni Hastalıkları*, Çev. Nilgün Tatal, Ayrıntı Yayınları, 2.b., İstanbul 2017.
- MERİÇ, Nezihe, *Korsan Çıkmazı*, Yapı Kredi Yayınları, 11.b., İstanbul 2022.
- MORAN, Berna, *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*, İletişim Yayınları, 28.b., İstanbul 2018, s. 249-262.
- RİCCEUR, Paul, *Hafıza, Tarih, Unutuş*, Çev. M. Emin Özcan, Metis Yayınları, İstanbul 2012.
- SOYSAL, Sevgi, *Tante Rosa*, İletişim Yayınları, 25. b., İstanbul 2021.
- ZİHNİOĞLU Yaprak, *Kadınsız İnkılap: Nezihe Muhiddin, Kadınlar Halk Fırkası, Kadın Birliği*, Metis Yayınları, İstanbul 2003.

17 Julia Kristeva, “Kadınların Zamanı”, Çev. İskender Savaşır, *Defter*, S. 21., Bahar 1994, s. 20 (7-29).